

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС ПО ЧЛ. 6 ОТ ЕКПЧ*

Елица Стоянова**

Май, 2006 г.

Едно от най – ефективните средства за защита срещу бездействиата или произвола на националните власти представлява съдебният контрол, като последният, разгледан в светлината на [чл. 13](#), трябва да доведе до разглеждане на оплакването за извършено нарушение по същество, като решението следва да доведе до положителна промяна в положението на лицето, твърдящо нарушение, като предоставя институционални гаранции за защита на основните права и свободи – същата да бъде предоставена от независим и безпристрастен орган, създаден в съответствие със закона. За да бъде съдебният надзор ефикасно вътрешноправно средство за защита, той следва да отговаря на изискванията, визирани в [чл. 6](#) от ЕКПЧ, който предоставя на всяко лице, при определяне на неговите граждански права и задължения, или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение, правото на справедливо и публично гледане на неговото дело от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона.

Член 6 е една от най-важните разпоредби на Конвенцията. Това е видно и от начина, по който подхождат към неговото тълкуване органите по Конвенцията. „Така например Европейският съд е заявил, че с оглед на “забележителното място”, което правото на справедлив съдебен процес заема в едно демократично общество, ограничителното тълкуване би било несъвместимо с предмета и целите на тази разпоредба. В делото [Голдър](#), което повдига въпроса дали член 6 гарантира правото на достъп до съд, Европейският съд разглежда задълбочено подхода, който трябва да възприеме към тълкуването на Конвенцията като цяло и на член 6 точка 1, в частност. Опирайки се на принципите, съдържащи се в членове 31 - 33 от Виенската конвенция за правото на договорите (1969), Съдът обръща особено внимание върху съдържащото се в преамбула на Конвенцията позоваване на “върховенството на закона”, като общо наследство на договарящите се страни. Съдът също така счита за необходимо да вземе пред вид “общите принципи на правото, признати от цивилизованите държави”, включващи принципа “всеки граждански иск да може да бъде предявен пред съдия” и принципа на международното право, който забранява отказа от правораздаване. По-късно, по повод на друго дело, Съдът се позова на централното място, което член 6 заема в Конвенцията и заявява, че той “отразява фундаменталния принцип на върховенството на закона.”¹

Приложимостта на член 6 е определена в първото му изречение. За разлика от втората и третата точка на чл. 6, които се прилагат изключително към наказателни дела, т. 1 се прилага към всички производства, предмет на които е определянето и на

---

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

** Съдия в Районен съд – гр. Добрич

¹ П. ван Дайк, Г. Й. Х. ван Хууф – „Европейска конвенция за правата на човека – теория и практика”

граждански права и задължения, съобразно естеството на тези понятия, възприети от националната правна система, дори без последните да са изрично предвидени. „Взети самостоятелно, тези понятия /права и задължения/ са донякъде автономни. Следователно не е решаващо това, че определена привилегия или интерес, които съществуват в националната правна система, не са квалифицирани като „право“ в тази система. Когато обаче се преценява дали става дума за „право“ по смисъла на чл. 6 т. 1 от ЕКПЧ, трябва да се имат предвид „материалноправното съдържание и последици“, целта и предмета на Конвенцията, както и националните правни системи на другите договарящи държави.”²

Изложеното води на извода, че за да бъде определена една претенция като „право“ по смисъла на чл. 6 т. 1 от ЕКПЧ, тя трябва поне на защитими основания да може да се определи като признато от националното законодателство право. В тази връзка, дори държавните органи да разполагат с известна свобода на преценка при вземането на решения и поради това засегнатото лице да не може да претендира конкретен резултат, това не води до липсата на защитимо право. Всяко лице има право на това властите да съблюдават границите на своята свобода на преценка, която свобода не е неограничена и най – малкото трябва да се упражнява в съответствие с общопризнатите правни и административни принципи. Европейският съд по правата на човека в решението по делото [Бентъм](#) приема, че под „граждански права“ следва да се приемат всички онези права, които националната правна система определя като индивидуални и които попадат в сферата на общата свобода на индивида, независимо дали става дума за професионална или друга дейност, разрешена от закона.

„Във френския текст на Европейската конвенция за защита правата на човека е използван терминът „уреждане на спор във връзка с право или задължение“, като в понятието „спор“ следва да се влага реално съдържание – достатъчна е разлика в мненията между две или повече физически или юридически лица, които имат определено отношение към съответното право или задължение, при положение, че то е истинско и сериозно.”³

Спорът трябва да има юридически характер, той трябва да е свързан с твърдение за нарушение на право и с твърдения за неправомерността на това нарушение. Изискването за юридически характер не означава, че разликата в мненията не може да се отнася до факти, но те следва да имат значение за определянето на права или задължения. Най – сетне, ако един съдебен орган е сметнал, че е компетентен да разгледа спора, този факт вече придава на последния юридически характер. Не на последно място следва да се подчертае, че между спора, който предстои да бъде решен, и съответното право или задължение, следва да съществува връзка, за да може съдебното производство да доведе до „определяне“ на граждански права и задължения.

Изложеното безусловно налага извода, че чл. 6 т. 1 от Конвенцията е приложим при частноправни спорове между лица, както и при спорове между граждани и държавни органи, тъй като в рамките на публичното право спорът относно граждански права между гражданина и държавния орган може да се отнася

---

² Виж пак там

³ Виж пак там

до самото наличие на конкретно право или до неговия обхват или начина, по който може да бъде упражнено, и може да засяга както фактически, така и правни въпроси..

Втората област, в която член 6 т. 1 от ЕКПЧ се прилага, е при наличието на “наказателно обвинение”. В решението по делото [De Weer](#)⁴ Съдът е определил “обвинението” като “официалното уведомление, дадено на едно лице от компетентните власти за обвинението, че лицето е извършило криминално престъпление”, без значение дали последното е формулирано по разбираем за лицето начин или е достигнало до адресата. Не е задължително повдигането на обвинение да представлява формален акт, каквито съставляват арестуването на обвиняемия, официалното уведомление за намерението да се потърси съдебна отговорност или започването на предварително съдебно производство. В някои случаи то може да приеме формата на други мерки, които внушават идеята за подобно обвинение и които по подобен начин сериозно засягат положението на заподозрения – такива мерки биха били извършването на претърсване в дома на лицето и/ или изземването на някои вещи, искането за отнемане на имунитет или потвърждение от съдия на запечатването на сграда. Разпоредбата на чл. 6 т. 1 от ЕКПЧ е приложима при наказателно, но не и при дисциплинарно или административно нарушение, като за разграничаването им се преценят регулацията на нормата от съответната област от правото, характера на правонарушението и степента на строгост на наказанието, което обвиняемият рискува да му бъде наложено, за да се осуети възможността държавата да регулира определени деяния като дисциплинарни или административни нарушения, за да препятства приложението на чл. 6.

Вън от сферата на дисциплинарните производства, по отношение финансовите санкции, онези от тях, които не са компенсаторни, но са наказателни по своя характер – например глобите и лишаването от права, превръщат производството в наказателно по чл. 6 от ЕКПЧ, респективно подлежащо на съдебен надзор. Той е приложим и на първа инстанция, и при обжалване, включително и при процедурите пред конституционните съдилища.

„Когато член 6 е приложим, в гражданската и наказателната сфера той гарантира правото на всяко лице на “... гледане на неговото дело... от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона”. Това представлява “правото на достъп до съд”, което може да се разгледа като съвкупност от три елемента. На първо място, трябва да съществува “съд” установен със закон и отговарящ на изискванията за независимост и безпристрастност. На второ място, съдът трябва да притежава достатъчно широка юрисдикция, за да решава всички аспекти на спора или обвинението, към които се прилага член 6. Най-сетне, засегнатото лице трябва да има фактически достъп до съда.”⁵

За да се квалифицира една институция като „съд”, то същата следва да представлява орган със съдебна функция, а именно за решаване на въпроси в рамките на неговата компетентност на базата на юридически норми и по предварително описана процедура. Той трябва да е оправомощен да излиза със задължителни решения по отнесените към него въпроси. Орган, който дава съвещателни становища, не представлява “съд”, дори ако съществува практика неговите становища да се спазват. Органът не трябва непременно да бъде част от обичайния съдебен

⁴ De Weer v. Belgium, решение от 27.02.1980 г.

⁵ П. ван Дайк, Г. Й. Х. ван Хууф – „Европейска конвенция за правата на човека – теория и практика”

механизъм на държавата, но трябва да притежава някои фундаментални характеристики, включително независимост от изпълнителната власт и страните по делото, подходяща продължителност на мандата на членовете и съдебна процедура, даваща адекватни за всеки конкретен случай гаранции. Фактът, че даден орган има и други функции наред със съдебната функция, не означава непременно, че не е съд.

„Многобройни различни специализирани органи по този начин са определени като “съдилища” по смисъла на член 6, включително военни и дисциплинарни трибунали в местата за лишаване от свобода, дисциплинарни органи на отделни професии, органи, занимаващи се с одобряване на договори за продажба на земя, органи, занимаващи се с въпроси на поземлената реформа и арбитражни органи, занимаващи се с обезщетения за национализация и с въпроси на задължителното изкупуване на акции. Даден министър, или самото правителство, не могат, от друга страна, да се разглеждат като съд, дори когато имат правомощието да издават решение със задължителен характер по спорен въпрос.”⁶

При определяне дали един орган може да се разглежда като “независим”, следва да се взима предвид начинът на назначаване на неговите членове, продължителността на техните мандати, съществуването на гаранции срещу външен натиск и дали е налице видима независимост.

Изискването съдебният орган да бъде “безпристрастен” до известна степен се покрива с изискването за независимост, най-вече по отношение на страните по делото. „Европейският съд е възприел двоен подход към въпроса, като разглежда от една страна дали съдебният орган е безпристрастен от субективна гледна точка, в смисъл дали неговите членове нямат никакви лични пристрастия, и от друга страна, дали от обективна гледна точка се създава достатъчно обосновано впечатление за безпристрастност, или дали гаранциите за безпристрастност в дадена конкретна ситуация са такива, че да изключват всякакво легитимно съмнение по въпроса.”*

По отношение личната безпристрастност на членовете на съдебния орган, то същата следва да се презюмира, освен ако не съществуват доказателства за обратното. „Що се отнася до обективната видимост за безпристрастност, подходът на Европейския съд се основава до известна степен на тезата, че “не е достатъчно правосъдието да се осъществява, то трябва и да се вижда”. Съдилищата трябва да вдъхват доверие в обществото и в частност в обвиняемите в наказателната процедура, и всеки съдия, по отношение на който съществува “легитимно опасение за липса на безпристрастност”, трябва да се оттегли.”⁷

Изискването съдът да бъде “създаден в съответствие със закона” означава, че организацията на съдебната система трябва да бъде регулирана със закон, а не с решение на изпълнителната власт. Обхватът на юрисдикцията на съдебния орган трябва да бъде определен със закон.

Съдебният орган трябва да има пълна юрисдикция да разглежда всички аспекти на гражданския спор или наказателното обвинение. Това трябва да включва юрисдикцията да решава всички фактически и правни въпроси, а в светлината на чл. 13 от ЕКПЧ – в качеството на ефективно вътрешноправно средство за защита – трябва да е в състояние да поправи положението и да репарира пострадалия за причинените му неблагоприятни последици.

---

⁶ Виж пак там

⁷ Виж пак там

Най – сетне всяко лице трябва да има фактически достъп до съд, т. е. да може да отправи въпроса си за разглеждане от съд, без по пътя му да се поставят някакви некоректни правни или практически пречки, каквито биха били неразумно високи такси, невъзможност да получи правна защита от служебно назначен адвокат, ако не е в състояние да упълномощи сам такъв и др.

Правото на съд може да бъде предмет на регулиране от националните власти при условие, че подобна регулация не „накърнява правото по същество”⁸. Държавите имат свобода на преценка при регулиране на това право, но както и в други области, където могат да се поставят ограничения върху правата по Конвенцията, техните действия ще са предмет на контрол от страна на органите по Конвенцията. Всяко ограничаване на правото на достъп трябва да има законна цел и трябва да съответства пропорционално на тази цел – например може да бъде създадена регулация относно безплатната правна помощ. В допълнение към негативното задължение да не се пречи на достъпа, държавите - страни по Конвенцията имат също и позитивно задължение да осигурят практически и ефективен достъп до съд. Това може да изисква взимането на мерки като осигуряване на безплатна правна помощ или опростена процедура в случаи, в които не може да се смята, че материално затруднени лица ще могат сами да защитат адекватно правотата си.

Чл. 6 от Конвенцията изисква „справедливо гледане на делото”. Понятието „гледане” може да бъде приравнено на „процес” или „съдебно производство”. Чл. 6 т. 1 от Конвенцията изрично закрепва правото на изслушване в разумен срок, което се отнася до производството като цяло, като се отчете, че изключението във второто изречение на т. 1 относно недопускането на публика или представители на средствата за масово осведомяване по време на целия или част от съдебния процес, сочи, че понятието „гледане” не е идентично с „лично изслушване” или „устни прения”⁹.

Важен елемент от изискването за справедливо гледане на делото е принципът на равенство на средствата. В решението по делото Домбо Бехеер БВ¹⁰ Европейският съд по правата на човека приема, че по отношение на гражданското производство този принцип означава на всяка страна да бъде дадена достатъчна възможност да представи позицията си, включително и своите доказателства при условия, които не я поставят в неизгодно положение спрямо противната страна. Този принцип е още по – важен при наказателните дела, тъй като там самият характер на производството е свързан с фундаменталното неравенство между страните. Съобразно този принцип страните трябва да имат равен достъп до протоколите и другите документи до делото. Всяка страна трябва да получи възможност да се противопостави на доводите, изтъкнати от другата страна. Трябва да и бъдат предоставени равни възможности да призовават свидетели или вещи лица, към които трябва да се проявява еднакво отношение. В този аспект ако при разглеждането на делото се преминава през фаза, в която никоя страна не е била представлявана, това съответства на принципа на равенство на средствата.

Изискването за „справедливо гледане на делото” поначало е свързано с право на страните лично да присъстват в съдебно заседание. В решението по делото

---

⁸ Виж пак там.

⁹ Виж пак там

¹⁰ Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands, решение от 27.10.1993 г.

Колоца¹¹ Съдът постановява, че „макар това да не е изрично посочено в чл. 6 т. 1, целта и предметът на текста като цяло показват, че лицето, обвинено в престъпление, има право да вземе участие в производството”, включая и при обявяването на решението. Принципът за справедливо гледане на делото включва и конкретни изисквания във връзка с доказателствата. Тъй като обвиняемият има право да вземе участие в заседанието и позицията му да бъде изслушана, то всички доказателства трябва да бъдат представени в негово присъствие, за да може да изтъкне насрещни доводи. Представените доказателства трябва да бъдат достатъчно преки, за да могат да се оборят в открито заседание, а от своя страна органите, които поддържат обвинението, са длъжни да представят на защитата всички съществени доказателства за или против обвиняемия. Доказателствата трябва да бъдат събрани чрез правомерни способи, а такива, получени чрез нарушение на нормите на самата Конвенция – например изявления, изтръгнати чрез изтезание или други нечовешко отнасяне в нарушение на [чл. 3](#), или събрани чрез накърняване неприкосновеността на личния живот в нарушение на [чл. 8](#), противоречат на Конвенцията дори само на това основание. Изискването за справедливо гледане на делото включва право на обвиняемия да мълчи и да не се самообвинява, да иска призоваването на свидетели и вещи лица. Най – сетне в този принцип се включва и задължението съдебното решение да бъде мотивирано.

Чл. 6 т. 1 от ЕКПЧ гарантира “публично гледане на делото”. Целта на публичността на съдебното производство е да защити страните срещу тайно правораздаване без обществен надзор - това е едно от средствата, с които може да се поддържа доверието в съдебните инстанции на всички нива. Публичният характер на производството спомага да се гарантира справедлив съдебен процес, като страната по делото се защити срещу произволни решения, а на обществото се дава възможност да контролира правораздаването. При всички положения решението следва да бъде произнесено публично, дори самият процес да се е развивал при закрити врати. Принципът на публичност на постановяването на решение не винаги означава, че самото решение следва да бъде прочетено публично. По наказателни дела е достатъчно да се прочете диспозитива, а при граждански – да се уведомят страните и всички заинтересовани лица за изготвеното решение.

Определянето на точния момент, в който се отправя едно “наказателно обвинение” е много важен въпрос, тъй като именно от момента на “обвинението” започва да тече “разумният срок” съгласно чл. 6 т. 1 от Конвенцията. Срокът следва да се разглежда като покриващ цялата процедура. За начало на гражданското производство нормално се счита моментът, когато делото е заведено пред съда, но може да бъде и по-ранен етап, например, когато съществува предварителна административна процедура, през която трябва да се мине, преди да бъде заведен иск. В наказателните дела срокът започва, когато срещу обвиняемия за първи път се “повдигнат обвинения” по смисъла на член 6 т. 1, което може да се случи и на досъдебната фаза (например в деня на ареста). В случай на подаване на индивидуална жалба, съответният срок не започва да тече преди датата, на която влиза в сила признаването от държавата на правото на индивидуална жалба, въпреки че когато се определя разумността на продължителността на процедурата след тази дата, трябва да се отчете етапът, който е достигнала процедурата към съответната

---

¹¹ Colozza and Rubinat v. Italy, решение от 12.02.1985 г.

начална дата. Разумният срок включва процедурата по обжалване и конституционната процедура, когато резултатът от тези процедури е в състояние да повлияе върху изхода на делото.

Дали срокът е “разумен” зависи от конкретните обстоятелства. И в граждански, и в наказателни дела, следва да се отчита сложността на делото и поведението на жалбоподателя и властите. Характерът и важността на предмета на делото, са също от значение и някои видове дела (като например правото на свиждане с децата си) може да изискват властите да действат с изключителна бързина. Фактът, че гражданското производство зависи от страните по делото, не освобождава съдебните органи от задължението да осигурят експедитивния му ход, но все пак единствено закъснения, които могат да бъдат приписани по някакъв начин на държавата, имат отношение към член 6, ал. 1. Ако държавен орган е страна по делото, закъснения от негова страна, като например представяне на доказателства, се приписват на държавата, която ще е отговорна за тях по член 6. Когато частно лице е предизвикало закъснение, държавата няма да бъде директно отговорна, но въпреки това могат да възникнат въпроси за това дали съдът е предприел необходимите стъпки да ускори процедурата или дали е удължил сроковете прекалено или без достатъчно основание и по този начин е позволил да се превиши разумния срок.

По принцип е допустимо отлагане на процедурата поради изчакване на изхода от друго свързано дело или от дело, засягащо важен принцип. По такъв начин е допустимо да се отложи вземането на решение по някои обвинения, докато приключи разследването на други по-съществени обвинения или решаването на преюдициални въпроси.

Държавата е длъжна да организира съдебната система по начин, който да осигури решаването на граждански и наказателни дела в разумен срок. Държавата не може да се прикрива зад процедурни или други недостатъци на своята съдебна система, за да избегне отговорността за настъпили закъснения.

Що се отнася до продължителността на “разумния” срок, от съдебната практика не може да се извлече нещо повече от най-общи насоки, тъй като всяко дело зависи от конкретните обстоятелства и в частност от факторите, посочени по-горе. Срокът зависи много от характера на производството, броя на инстанциите и поведението на страните и властите.

Някои от сроковете, разгледани от Европейската комисия и Европейския съд, са продължавали много години. Нарушения са били установени, например, когато процедури, свързани с отнемане на права за ръководене на частна клиника и за упражняване на частна медицинска практика, са продължили съответно почти единадесет и седем години; когато наказателно производство е продължило почти десет години пред една единствена инстанция или тринадесет години, заедно с процедурата по обжалване; когато гражданско производство е продължило десет години. В подобни случаи е почти очевидно, че разумният срок е просрочен.

По-задълбочено разглеждане може да се окаже необходимо при не толкова дълги периоди. В делото [Рингайзен](#)¹², Европейският съд постанови, че пет години и два месеца не е прекалено дълъг период за сложно дело за измама. В делото [Прето](#)¹³, Съдът разгледа срок от три години и половина по гражданско производство, което

---

¹² [Ringeisen v. Austria](#), решение от 16.07.1971 г.

¹³ [Pretto and Others v. Italy](#), решение от 08.12.1983 г.

вече е продължило две години преди правото на индивидуална жалба да влезе в сила за Италия. Съдът реши, че въпреки някои забавяния, които са могли да бъдат избегнати от страна на властите, те не са достатъчни, за да се приеме, че е имало нарушение на член 6, ал. 1. В делото Бухолц¹⁴, срок от четири години и девет месеца е счетен за непревишаващ разумните граници, тъй като става въпрос за триинстанционно трудово производство.

От друга страна, Европейският съд е установявал нарушения на член 6, ал.1 в редица случаи, в които става въпрос за същите или подобни срокове. Например, в делото Цимерман и Щайнер¹⁵, три и половина години са обявени за прекалено дълъг срок за административно едноинстанционно производство, по отношение на което съответните органи не са взели адекватни мерки за да се справят с натрупването на много работа. „Три години и десет месеца на първа инстанция в гражданско дело са обявени за прекалено дълъг срок при наличието на два периода на почти пълно бездействие от страна на властите, възлезли на две години. В дело, касаещо осиновяване и родителски права, две години и седем месеца, включващи и процедурата по обжалването, са счетени за прекалени, поради осем месечно закъснение от страна на местните власти при представянето на доказателства. В друго дело, Европейският съд установи, че продължителност от две и половина години на първа инстанция до произнасяне на присъдата е приемлив срок в сложно дело за измама, но нарушение на член 6, ал. 1 е произтекло от факта, че на съдията са били необходими тридесет и три месеца за изготвяне на пълния текст на решението, без което не може да започне процедурата по обжалване.”¹⁶

В заключение, може да се каже, че въпросът за това дали “разумният срок” е просрочен, ще зависи в много случаи от задълбоченото разглеждане на обстоятелствата и причините за всяко закъснение, а не просто от продължителността на въпросния период от време.

Разпоредбите на т. 2 и т. 3 на чл. 6 от Конвенцията касаят изключително наказателното производство, като изрично т. 2 е посветена на отделен аспект на общото понятие за „справедливо” гледане на наказателните дела, поради което при наличието на нарушение по т. 1 не се изследва дали е налице самостоятелно нарушение и по т. 2.

Съгласно [чл. 6 т. 2](#) от ЕКПЧ лице, което е обвинено в престъпление, се смята за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона. Нарушение на тази разпоредба ще бъде налице, ако едно съдебно решение по отношение на обвиняемия отразява мнение, че той е виновен, без преди това вината му да е доказана в съответствие със закона и особено ако лицето не е имало възможност да упражни правото си на защита. Презумпцията може да бъде нарушена не само от съда, но и от други държавни органи, включително и от законодателя – в тази връзка е и отменената разпоредбата на чл. 152 а ал. 2 т. 3 от НПК, съобразно която е налице обосновано предположение, че обвиняемият може да се укрие или да извърши ново престъпление, ако е бил обвинен в извършването на друго тежко престъпление. Най – важният аспект на презумпцията за невинност е свързан с основанийето на осъдителната присъда. Той е много тясно свързан с изискването на безпристрастност

¹⁴ Buchholz v. Germany, решение от 06.05.1981 г.

¹⁵ Zimmermann and Steiner v. Switzerland, решение от 13.07.83 г.

¹⁶ П. ван Дайк, Г. Й. Х. ван Хууф – „Европейска конвенция за правата на човека – теория и практика”

на съда. В решението по делото Барбера, Месеге и Ябардо¹⁷ Европейският съд по правата на човека изрично сочи, че „т. 2 съдържа принципа на презумцията за невинност. Той между другото изисква членовете на съдебния състав да не пристъпват към изпълнение на задълженията си с предварителна нагласа, че обвиняемият е извършил престъплението, в което е обвинен; доказателствената тежест пада върху прокуратурата и всяко съмнение трябва да бъде в полза на обвиняемия. Също така следва, че прокуратурата трябва да уведоми обвиняемия за делото, което ще бъде заведено срещу него, за да може той надлежно да подготви и представи защитата си; тя трябва да представи срещу него и достатъчно доказателства, за да бъде осъден.”

Чл. 6 т. 2 от Конвенцията може да бъде релевантен дори след формалното определяне на обвинението – например когато се взема решение за разноските по делото или за обезщетение за задържането по време на предварителното производство.

Разпоредбата на чл. 6 т. 3 от ЕКПЧ съдържа списък на минималните права, с които разполага всяко лице, обвинено в престъпление, които са неизчерпателно изброени. В решението по делото Де Веер¹⁸ съдът приема, че „те илюстрират понятието за справедливо гледане на делото... на същинската им цел е винаги да гарантират или да допринасят за гарантиране справедливостта на наказателното производство”.

Според т. 3 /а/ обвиняемият има право да бъде своевременно информиран подробно и на разбираем за него език за характера и причините на обвинението срещу него. Тази разпоредба дава на обвиняемия право на по-конкретна и подробна информация за обвинението срещу него, отколкото изисква член 5 точка 2, когато се дават основанията за ареста. Той има право да бъде информиран за действията, които се предполага, че е извършил (“предмета” на обвинението) и също за правната квалификация на въпросните действия (“характера” на обвинението). Той следва да бъде информиран за всяка промяна в обвинението. Обемът на изискуемите подробности варира в зависимост от различните обстоятелства. „Предоставените подробности трябва да са достатъчно, за да дадат на обвиняемия възможност да подготви своята защита, но не е от съществено значение дали са споменати уликите, на които се базира обвинението. Всяка информация, обаче, независимо дали касае законовите основания или фактите, трябва очевидно да се предаде своевременно на обвиняемия, така че да му даде възможност да подготви своята защита в съответствие с правата, които му дава член 6, ал. 3.b”^{19*}.

Изискването обвиняемият да бъде информиран “на разбираем за него език” може да означава писмен превод на обвинителния акт или друго официално обвинение, за да не се наруши изискуемата равнопоставеност на страните. Може да е достатъчен и устен превод, ако от обстоятелствата по делото е видно, че обвиняемият е бил достатъчно добре осведомен. Когато чуждестранен гражданин поиска превод на обвинението, което му е изпратено, компетентните власти трябва да се съобразят с молбата, освен ако не са в състояние да установят, че обвиняемият всъщност владее националния език в достатъчна степен.

¹⁷ Barbera, Messegue and Jabardo v. Spain, решение от 06.12.1988 г.

¹⁸ De Weer v. Belgium, решение от 27.02.1980 г.

¹⁹ П. ван Дайк, Г. Й. Х. ван Хууф – „Европейска конвенция за правата на човека – теория и практика”

Член 6 точка 3 /b/, изисква обвиняемият да има достатъчно време и улеснения за подготовка на своята защита. За да се определи дали тази разпоредба е спазена, е необходимо да бъде отчетено не само положението на обвиняемия, но и положението на защитата като цяло – например ако обвиняемият има голямо доверие на конкретен адвокат, който в момента е твърде зает, съдебните органи трябва да вземат това обстоятелство предвид във възможно най – голяма степен, но в този случай обвиняемият не би могъл да претендира нарушение на чл. 6 от Конвенцията. Ако обвиняемият замени адвоката си, на новият адвокат следва да се предостави достатъчно време, за да се запознае с делото. В случай на служебна защита, служебният адвокат трябва да бъде назначен своевременно.

Разпоредбата на [т. 3 /с/ на чл. 6](#) от ЕКПЧ гарантира правото на обвиняемия да се защитава лично или чрез адвокат по свой избор, а ако не разполага със средства да организира самостоятелно защитата си, да му бъде назначена служебна защита, когато интересите на правосъдието налагат това.

Правото на обвиняемия да се защитава лично е тясно свързано с правото на справедливо гледане на делото. Що се отнася до контактите с адвокат, то правото на достъп до съд по чл. 6 т. 1 от ЕКПЧ се счита за нарушено, ако на задържания не бъде позволено да кореспондира с адвоката си или с друго лице, което оказва правна помощ. Възпрепятстване упражняването на това право влече неговото нарушаване, дори когато пречката има временен характер. Правото на адвокатска защита касае не само съдебния процес, но и досъдебната фаза, дори и случаите на предварителна проверка. Разпоредбата на [т. 3 /с/](#) включва правото на обвиняемия да контактува с адвоката си, без трето лице да узнава съдържанието на разменената им информация. Претърсването на адвоката и преглеждането на кореспонденцията между него и клиента му по начало са несъвместими с положението на защитника.

В повечето случаи адвокатът, избран от самия обвиняем, е по – подходящ да поеме защитата, от което следва, че като общо правило не следва да бъде лишаван против волята му или без негово знание от съдействието на адвоката, който сам е избрал. Докато първоначалното становище на органите по Европейската конвенция е било в насока, че при служебното организиране на защита не следва да се търси становището на обвиняемия, то това становище е претърпяло развитие, като в решението по делото Кроасан²⁰ Съдът приема, че при назначаването на защитник националните съдилища трябва да вземат предвид желанията на обвиняемия, които могат да бъдат игнорирани само „в интерес на правосъдието” – например когато адвокатът явно не осъществява ефективно представителството или ако вниманието им бъде привлечено към този факт по друг начин – в тази връзка изрично решението по делото Камасински. По отношение служебното организиране на защита следва да се подчертае, че простото „назначаване” на адвокат не изпълнява условията на чл. 6 от Конвенцията, тъй като [т. 3 /с/](#) сочи изрично на „съдействие” /решение по делото [Артико](#)²¹/.

Служебната защита следва да бъде безплатна и без ограничения, ако обвиняемият не разполага със средства за заплащане на хонорар за защитник и ако интересите на правосъдието налагат това.

---

²⁰ Croissant v. Germany, решение от 25.09.1992 г.

²¹ Artico v. Italy, решение от 13.05.1980 г.

Израз на принципа за равнопоставеност на страните по делото е възможността обвиняемият да призовава и разпитва свидетели, право, закрепено в чл. 6 т. 3 (d) от Конвенцията. По начало доказателствата, ангажирани от обвинението, следва да бъдат представени „в открито съдебно заседание и в присъствието на обвиняемия”²², за да може последния да организира в пълна степен своята защита. Използването като доказателства на такива, събрани в досъдебната фаза на процеса, макар и съвместимо с чл. 6 т. 3 (d) от Конвенцията, следва да бъде по – скоро изключение, като съдът не следва да постановява присъдата си изключително върху такива показания или показанията на анонимни свидетели, в този смисъл е и изричното становище на Съда в решението по делото Доорсън²³.

Разпоредбата на 6 т. 3 (e) от ЕКПЧ предоставя правото на безплатно ползване услугите на преводач. Този текст се отнася до „всички онези документи или изявления в производството срещу обвиняемия, които той трлябва да разбере, за да се ползва от гаранциите за справедливо гледане на делото” /решение по делото Людике, Белкацем и Коц²⁴/.

В заключение следва да се отбележи, че правосъдието, като динамичен процес, следва да отговаря на всички закрепени в разпоредбата на чл. 6 от ЕКПЧ, за да може да се приеме, че представлява ефективно вътрешно правно средство за защита.

---

²² Barbera, Messegue and Jabardo v. Spain, решение от 06.12.1988 г.

²³ Doorson v. the Netherlands, решение от 26.03.1996 г.

²⁴ Luedicke, Belkacem and Koz v. Germany, решение от 10.03.1980 г.